

**Pregled odgovora Agencije na komentare, primjedbe i sugestije Crnogorskog Telekoma na nacrt
Analize Veleprodajnog tržišta poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže**

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
1.	<p>“U skladu sa navedenim, Agencija zaključuje da se pozivi započeti iz javnih mobilnih telefonskih mreža ne mogu smatrati supstitutivnom uslugom pozivima započetim iz javnih fiksnih telefonskih mreža”.</p>	<p>Zaključak smatramo pogrešnim iz razloga što su Agenciji poznati podaci o obimu saobraćaja iz mobilnih mreža, kao što je poznato da većina tarifnih paketa operatora sadrži uključene resurse u mjesečnu pretplatu – minute ka sopstvenim mobilnim i fiksnim mrežama. Istraživanje Agencije „Damar“ radjeno za potrebe Agencije za elektronske komunikacije iz maja 2024 pokazuje da 56,4% ispitanika ne koristi fiksnu telefoniju dok 99% koristi mobilnu telefoniju. Sama Agencija na prethodnoj strani ovog dokumenta ističe “snažan konkurentski pritisak operatora mobilne mreže na cijenu javno dostupne telefonske usluge poziva iz fiksne mreže, na način da u svojom paketima nude značajne resurse ili čak i neograničen broj poziva ka sopstvenim fiksnim mrežama u okviru mjesečnih pretplata pojedinih paketa.....” pa se postavlja pitanje zar to ne govori u prilog našoj tvrdnji da je riječ o zamjenskoj usluzi.</p>	<p>Agencija ne prihvata komentar Crnogorskog Telekoma iz razloga što je Agencija pri definisanju predmetnih relevantnih tržišta analizu supstitucije sproveda u skladu sa Preporukom Evropske komisije o relevantnim tržištima usluga iz 2014.godine i pratećim Eksplanatornim dokumentom (SWD(2014) 298. Naime, da bi se pozivi koji potiču iz mobilnih mreža mogli smatrati supstitutivima pozivima koji potiču iz fiksnih mreža, potrebno je da iste usluge budu zamjenjive u oba smjera, što nije slučaj. Uprkos brojnim pogodnostima koje su na strani mobilne telefonije, i dalje postoje bitne razlike koje idu u prilog tome da se pozivi realizovani putem mobilnih mreža prije mogu smatrati komplementarnom nego supstitutivnom uslugom pozivima koji se realizuju putem fiksnih mreža sa fiksne lokacije. Ostvarivanje poziva putem fiksnih mreža se može smatrati uslugom koja se, prije svega, vezuje za domaćinstva ili preduzeća i uobičajeno se koristi od strane više lica, dok je pristup putem mobilnih mreža personalizovana usluga koja je namijenjena pojedincu, vlasniku mobilnog telefona i odgovarajuće SIM kartice. Navike korisnika da jednu fiksnu liniju koristi više lica, zajedno sa činjenicom da su cijene</p>

poziva realizovanih iz mobilnih mreža i dalje više od cijene poziva realizovanih iz fiksnih mreža, što naročito dolazi do izražaja kada se prekorače besplatni minuti u okviru tarifnih paketa, idu u prilog navedenoj tvrdnji. Takođe, i pored prednosti i funkcionalnosti mobilne telefonije, krajnji korisnici i dalje pored mobilne pretplate zadržavaju fiksni telefonski priključak, koji im omogućava da uz usluge poziva u nacionalnoj fiksnoj mreži sve više koriste i usluge pristupa internetu i usluge IPTV-a, što dodatno potvrđuje da je riječ o komplementarnim a ne supstitutivnim uslugama.

U prilog ovoj tvrdnji Agencije su i navodi iz Eksplanatornog dokumenta SWD(2020) 337 uz važeću Preporuku Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2020.godine gdje se ističe: "Uprkos kontinuiranom porastu broja korisnika u državama Evropske unije koji koriste usluge pristupa fiksnim i mobilnim mrežama, konkretno od ukupnog broja korisnika, njih 54% imaju i fiksni i mobilni pristup, dok 37% ima samo mobilni pristup i 7% samo pristup fiksnoj mreži, ove brojke ukazuju na veći stepen komplementarnosti nego supstitutivnosti između ovih usluga u većini država članica".

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
2.	<p>“U skladu s navedenim, Agencija smatra da se neupravljeni pozivi putem OTT aplikacija ne mogu se smatrati odgovarajućim supstitutom standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi sa aspekta analize stepena supstitutivnosti na strani tražnje”.</p>	<p>Imajući u vidu rezultate relevantnih istraživanja koje je maja tg radila Agencija Damar za potrebe Agencije za elektronske komunikacije (dostupno na web stranici www.ekip.me) iz koga se može vidjeti da je procenat smart telefona u Crnoj Gori u 2024 iznosio skoro 90%. Takođe 88% ispitanika koristi internet a među razlozima korišćenja na drugom mjestu je Komunikacija preko Facebooka, Gtalka, Skype i sl.) u 2024 godini taj procenat je 61,5%, te smatramo spornim ovaj zaključak. Na to već godinama ukazujemo jer trend korišćenja različitih platformi za komunikaciju je očigledan. Iz svakodnevnog života znamo da jedan prosječni korisnik u našoj zemlji koristi više od jedne aplikacije, pa 4 ili 5, a i više, tako da je korisnik dostupan za komunikaciju putem različitih platformi. Aplikacije se, opštepoznato je, veoma mnogo koriste kao zamjenska usluga svim pozivima. Uostalom valja podsjetiti da je u tački 36 Smjernica za analizu tržišta i ocjenu značajne tržišne snage na temelju regulatornog okvira EU-a za elektronske komunikacione mreže i usluge izdate sada već davne 2018 godine propisano da“kao potencijalna sila u tržišnom natjecanju spostojećim maloprodajnim komunikacijskim uslugama pojavile su se takozvane „over-the-</p>	<p>Agencija je saglasna sa konstatacijama Crnogorskog Telekoma o korišćenju internet platformi za uslugu poziva jer se i sama u dokumentu Analize referisala na jedan od zaključaka u izvještaju “Istraživanje zadovoljstva korisnika koje je sprovedla Agencija “Damar”, koji ukazuju da je upotreba neupravljenih govornih usluga značajno uvećana poslednjih godina. Uprkos ovom trendu, neupravljeni VoIP pozivi se ne smatraju supstitutivnom uslugom javno dostupnoj telefonskoj usluzi u fiksnoj mreži u postupku definicije relevantnih maloprodajnih ili veleprodajnih tržišta. Prilikom razmatranja stepena supstitutivnosti fiksnih govornih usluga neupravljanim VoIP uslugama Agencija je sagledala niz faktora kao što su: karakteristike usluga, da li riječ o uslugama koje su pogodne za zadovoljavanje stalnih potreba korisnika, kvalitet usluga, cijene, namjenu korišćenja i sl. Saglasno Smjernicama Evropske komisije o analizama relevantnih tržišta, proizvodi ili usluge koje su samo u malom stepenu zamenljivi jedni sa drugima ne čine dio istog relevantnog tržišta. Nadalje, u skladu sa trenutnom regulatornom praksom, Evropska komisija ne smatra neupravljene VoIP usluge, usled razlika u funkcionalnostima, zamjenom za javno</p>

		<p>top” (OTT) usluge ili drugi komunikacijski putovi povezani s internetom. Stoga bi državna regulatorna tijela trebala ocijeniti mogu li se, na osnovi usmjerenoj prema budućnosti, u okviru takvih usluga ponuditi proizvodi koji će djelimično ili potpuno zamijeniti tradicionalne telekomunikacione usluge”. No i mnogo prije 2018 godine je bila rastuća usluga tako da to jeste segment koji treba ozbiljno s punom pažnjom cijeliti u procjeni zamjenjivosti usluga te kretanju konkurentnosti tržišta u budućem relavatnom periodu. Na kraju reklo bi se da korisnicima koji koriste ove aplikacije nije od presudne važan kvalitet te usluge.</p>	<p>dostupne telefonske usluge pa samim tim ni dijelom opsega usluga u definicijama relevantnih maloprodajnih ili veleprodajnih tržišta, što i ističe u Eksplanatomom dokumentu SWD(2020) 337 uz važeću Preporuku Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2020.godine.</p> <p>U svom komentaru Crnogorski Telekom se poziva na tačku 36 Smjernica za analizu tržišta i ocjenu značajne tržišne snage na bazi regulatornog okvira EU-a za elektronske komunikacione mreže i usluge iz 2018 godine gdje je propisano da “kao potencijalna sila u tržišnom natjecanju sa postojećim maloprodajnim komunikacijskim uslugama pojavile su se takozvane „over-the-top” (OTT) usluge ili drugi komunikacijski putovi povezani s internetom. Stoga bi državna regulatorna tijela trebala ocijeniti mogu li se, na osnovi usmjerenoj prema budućnosti, u okviru takvih usluga ponuditi proizvodi koji će djelimično ili potpuno zamijeniti tradicionalne telekomunikacione usluge”. Agencija je u Testu tri kriterijuma na Maloprodajnom tržištu pristupa fiksnoj mreži na fiksnoj lokaciji, Testu tri kriterijuma na Maloprodajnom tržištu lokalnih i medjumjesnih poziva iz fiksne mreže i Testu tri kriterijuma na Maloprodajnom tržištu međunarodnih poziva iz fiksne mreže na fiksnoj lokaciji upravo i pristupila analizi uticaja neupravljane govorne usluge na fiksne govorne</p>
--	--	---	---

			<p>usluge kao indirektnog konkurentskog ograničenja, čime je pristupom usmjerenom prema budućnosti (<i>eng. forward-looking basis</i>) dokazala da ove usluge vrše snažan indirektni konkurentski uticaj usled čega je, pored ostalih uslova, dokazano da predmetna maloprodajna tržišta pristupa i poziva iz fiksne mreže na fiksnoj lokaciji teže efikasnoj konkurenciji u narednom periodu, te da ne ispunjavaju drugi kriterijum iz Testa tri kriterijuma.</p>
--	--	--	--

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekomu	Odgovor Agencije na komentar
3.	<p>3.3.7. Zaključak o stepenu substitucije – veleprodajni nivo Na osnovu svega navedenog, Agencija je utvrdila da se relevantno Veleprodajno tržište poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže, sastoji od slijedećih usluga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • usluga započinjanja (originacije) poziva iz mreže svih operatora za potrebe terminacije na brojeve krajnjih korisnika, uključujući originaciju koja se pruža za sopstvene potrebe; • usluga započinjanja (originacije) poziva za usluge izbora operatora; • usluga započinjanja (originacije) poziva za pristup brojevima operatora, brojevima za usluge sa dodatom vrijednošću, usluge posebnih službi, usluge hitnih službi i usluge od društvenog značaja u mreži drugog operatora. 	<p>Dodati i usluge neupravljanih poziva u skladu sa prethodno datim komentarima</p>	<p>Agencija je u Dokumentu Analize i odgovoru na prethodni komentar pojasnila razloge zbog kojih usluga neupravljanih VOIP poziva nije u sklopu ovog relevantnog tržišta. Naime, iako je upotreba neupravljanih govornih usluga značajno uvećana poslednjih godina, neupravljeni VoIP pozivi se ne smatraju supstitutivnom uslugom javno dostupnoj usluzi poziva započetim u fiksним mrežama.</p> <p>Saglasno Smjernicama Evropske komisije o analizama relevantnih tržišta, proizvodi ili usluge koje su samo u malom stepenu zamenljivi jedni sa drugima ne čine dio istog relevantnog tržišta.</p>

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekom-a	Odgovor Agencije na komentar
4.	<p>“ Uzimajući u obzir geografsku rasprostranjenost pristupne mrežne infrastrukture Crnogorskog Telekom-a i činjenicu da je ista izgrađivana tokom dugog vremenskog perioda, repliciranje pristupne (mrežne) infrastrukture Crnogorskog Telekom-a nije ekonomski opravdano. Pored toga, Agencija smatra da postojanje veleprodajnih ponuda, na bazi kojih ostali operatori mogu krajnjim korisnicima ponuditi javno dostupnu telefonsku uslugu, samo djelimično ublažava, ali ne i uklanja u potpunosti visoke i trajne strukturne prepreke ulasku operatora na ovo relevantno tržište.”</p>	<p>Smatramo da ne postoje visoke i trajne strukturne prepreke već je riječ o tome da nema interesovanja operatora za korišćenje veleprodajnih usluga Telekom-a, kako i sama Agencija naglašava, a opada i interesovanje za samu relevantnu uslugu. Međutim zainteresovani operatori mogu pored veleprodajnih usluga Telekom-a koristiti infrastrukturu drugih mrežnih operatora u skladu sa Zakonom o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina čija puna primjena uklanja bilo kakve potencijalne strukturne barijere, a puna primjena Zakona u velikoj mjeri zavisi i od Agencije pa predlazemo da Agencija rješava eventualne sporove između operatora onako kako Zakon propisuje da pored uloge medijatora između operatora u sporu, koristi i svoju poziciju odlučio.</p>	<p>U Preporuci Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2014.godine se navodi da “strukturne barijere za ulazak na tržište proizilaze iz originalnih troškova ili uslova tražnje koji stvaraju asimetrične uslove na način da postojeći ometaju ili spriječavaju ulazak novih učesnika na predmetno relevantno tržište”.</p> <p>S obzirom da Crnogorski Telekom osporava zaključak Agencije u pogledu ispunjenosti prvog kriterijuma u sprovedenom Testu tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu originacije poziva iz fiksnih mreža, ponovićemo neke od konstatacija sadržane u dokumentu.</p> <p>Veleprodajna usluga originacije poziva iz fiksne mreže Crnogorskog Telekom-a podliježe direktnom konkurentskom pritisku jedino od usluga samosnadbijevanja (<i>eng.self supply</i>) alternativnih operatora koji na maloprodajnom nivou pružaju usluge pristupa i usluge govornih poziva iz fiksne mreže.</p> <p>U okviru pokriterijuma Nadzor infrastrukture koju nije lako replicirati, Agencija je zaključila: “Uzimajući u obzir geografsku rasprostranjenost (pokrivenost) pristupne mrežne infrastrukture Crnogorskog Telekom-a i</p>

činjenicu da je ista izgrađivana tokom dugog vremenskog perioda, repliciranje pristupne (mrežne) infrastrukture Crnogorskog Telekom nije ekonomski opravdano“.

Agencija, naime, ne osporava činjenicu da je razvoj alternativnih mreža, kao što su kablovske i optičke mreže, umanjio “zavisnost” potencijalnog operatora od mreže Crnogorskog Telekom, međutim iste imaju ograničenu nacionalnu pokrivenost, a iz ugla potencijalnog operatora i ograničeni kapacitet da ponude usluge originacije poziva za *standalone* fiksne telefonske usluge. Stoga je Agencija zaključila da se potencijalni tražilac usluge originacije poziva, u slučaju malog ali neznatnog povećanja veleprodajne cijene usluge originacije poziva iz mreže Crnogorskog Telekom-a, ne bi preorijentisao na korišćenje veleprodajne usluge originacije poziva iz mreža alternativnih operatora iz razloga ograničene geografske pokrivenosti i dodatnih troškova koje bi prouzrokovala takva preorijentacija.

Nadalje, u pogledu podkriterijuma Prisustvo nenadoknadivih troškova Agencija je istakla činjenicu da je Crnogorski Telekom vlasnik elektronske komunikacione infrastrukture i mreže, dok je Mtel vlasnik elektronske komunikacione mreže koju uglavnom postavlja na sopstvenoj ali u većoj mjeri na iznajmljenoj infrastrukturi (tk kanalizaciji Crnogorskog

			<p>Telekoma i Komunalnih usluga, kao i stubovima CEDIS-a i Komunalnih usluga).</p> <p>S obzirom da je alternativnim operatorima otežano izgraditi infrastrukturu sa nacionalnom pokrivenošću za pružanje usluge originacije poziva iz javnih komunikacionih mreža, prvenstveno zbog visokih nenadoknadivih troškova i potrebnog vremena izgradnje infrastrukture, Agencija je zaključila da je prisustvo nenadoknadivih troškova strukturalna prepreka razvoju konkurencije na ovom tržištu. Na kraju, Crnogorski Telekom je jedini operator koji pruža relevantnu uslugu ovog veleprodajnog tržišta, a i na maloprodajnim relevantnim tržištima ima veću pretplatničku bazu koja generiše najveći obim saobraćaja, čime ostvaruje prednosti prema pokriterijumu ekonomije obima u odnosu na alternativne operatore.</p> <p>Sve navedeno potvrđuje stav Agencije o prisustvu visokih strukturalnih barijera ulasku na relevantno Veleprodajno tržište originacije poziva iz fiksne mreže.</p>
--	--	--	---

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
5.	<p>“Na osnovu razmatranja svih podkriterijuma kojima se ocjenjuje prisustvo strukturnih barijera Agencija zaključuje da postojeća dobro razvijena mrežna infrastruktura Crnogorskog Telekoma i visoki nepovratni troškovi repliciranja takve infrastrukture predstavljaju visoke barijere za ulazak potencijalnih operatora na ovo relevantno tržište. Kao što je konstatovano, Crnogorski Telekom je jedini operator koji raspolaže mrežom zasnovanoj na bakru i optici putem koje pruža usluge javne fiksne telefonske mreže na gotovo čitavoj teritoriji Crne Gore”.</p>	<p>Gledajući elaboraciju obradivača ovog dokumenta o ocjeni ova dva potkriterijuma prije se može zaključiti da prvi kriterijum Testa nije zadovoljen, a time ni relevantno tržište podložno ex ante regulaciji, pa nije jasno zašto se uporno nastavlja sa regulacijom ovog veleprodajnog tržišta kad niti ima prepreka za ulazak na tržište niti ima izgleda da bi neki operator bio zainteresovan za pružanje relevantne usluge.</p>	<p>Agencija je analizu ovog relevantnog tržišta bazirala na podacima koji su se odnosili na period 2020.-2022. godine.</p> <p>Agencija je nastojala da tokom postupka analize ovog relevantnog tržišta u metodološkom smislu ispoštuje Smjernice Evropske komisije o analizi relevantnih tržišta i praksi evropskih regulatora da se ne pristupa istovremenoj deregulaciji i silaznih (<i>eng.downstream</i>) relevantnih tržišta, u konkretnom slučaju- Maloprodajna tržišta poziva iz fiksne mreže) i povezanih uzlaznih (<i>eng.upstream</i>) relevantnih tržišta, u konkretnom slučaju Veleprodajno tržište originacije poziva iz fiksne mreže. Analogno tome, maloprodajna tržišta lokalnih, međumjesnih i međunarodnih poziva su uklonjena sa liste tržišta Preporukom Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2007. godine a Veleprodajno tržište originacije poziva iz fiksne mreže kasnije, odnosno Preporukom Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2014. godine.</p> <p>Agencija će okolnost da je Crnogorski Telekom obavijestio Agenciju dopisom broj 07-596 od 12.01.2024. godine da više ne koristi broj 1001 za uslugu izbora operatora od strane ranijeg korisnika IP Mont niti bilo kojeg drugog operatora korisnika, kao i okolnost da najvjerojatnije u narednom periodu neće biti</p>

			<p>interesa drugih operatora za korišćenjem usluge izbora operatora, imati u vidu prilikom donošenja zaključaka u narednom krugu analize ovog relevantnog tržišta.</p>
6.	<p>“Posljednjih godina interes krajnjih korisnika za samostalnom javno dostupnom telefonskom uslugom kontinuirano opada. Istovremeno, sve je više korisnika koji javno dostupnu telefonsku uslugu u fiksnoj mreži dopunjavaju uslugom širokopojasnog pristupa internetu, uslugom televizije kao i javno dostupnom telefonskom uslugom u mobilnoj mreži kroz tzv. pakete usluga putem kojih korisnici ostvaruju značajne popuste. Analizom dostupnih podataka i podataka iz popunjenih upitnika operatora Agencija je utvrdila da je Crnogorski Telekom na kraju 2022. godine imao 11.241 standalone voice korisnika, ili oko 11% od ukupnog broja korisnika, što potvrđuje da i dalje postoji baza korisnika kojima je potrebna isključivo standalone voice usluga.</p>	<p>Budući da ovaj kriterijum posmatra tendenciju tržišta u naredne tri godine logično je očekivati da će ovaj broj korisnika biti sve manji jer kombinovane usluge su trend tržišta. Standalone korisnici su u najvećem broju kod Telekoma jer su to korisnici koji uslugu koriste već decenijama.</p>	<p>Agencija je u postupku razmatranja ovog kriterijuma imala namjeru ukazati da je Crnogorski Telekom operator koji u mnogo značajnijem obimu od alternativnih operatora pruža maloprodajne usluge govorne telefonije iz fiksne mreže koje su korespondirajuće uslugama Veleprodajnog tržišta originacije poziva iz fiksne mreže. U pitanju su standalone voice usluge (samo usluge govorne telefonije), gdje postoji tendencija pada u korist tzv. paketa usluga. Drugi operatori koji su izgradili sopstvene mreže nijesu imali za primarni cilj pružanje govorne usluge, već je ona rezultat proširenja ponude usluga zbog kojih je njihova mreža prvobitno izgrađena, kao što su usluga distribucije medijskih sadržaja i usluga širokopojasnog pristupa internetu.</p> <p>Iako fiksna telefonija sve više gubi na značaju, Crnogorski Telekom je jedini zadržao bazu standalone korisnika koji koriste samo usluge govorne telefonije na maloprodajnom nivou, što implicira status značajne tržišne snage na povezanom relevantnom Veleprodajnom tržištu originacije poziva iz fiksne mreže.</p>

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
7.	<p>“ Nadalje, činjenica da Crnogorski Telekom, u skladu sa uslovima iz Referentne interkonekcionih ponude i po troškovnoj orijentisanim cijenama usluga lokalne/nacionalne originacije, već godinama nudi uslugu polaznih poziva operatorima putem usluge izbora operatora, ista nije dovoljna da se konstatuje da bi ovo relevantno tržište, u odsustvu regulacije, težilo efikasnoj tržišnoj konkurenciji. Dokaz navedenog proizilazi iz činjenice da je tržišno učešće Crnogorskog Telekoma na ovom relevantnom tržištu tokom analiziranog perioda i dalje veoma visoko..”</p>	<p>Tržišno učešće Telekoma ne bi trebao biti presudan kriterijum za procjenu potrebe određivanja regulatornih mjera na ovom konkretnom tržištu jer je riječ o usluzi za koju nema interesovanja već duže vremena pa ni od strane operatora koji je koristio veleprodajnu uslugu koju u skladu sa regulatornim mjerama Agencije nudi Telekom.</p>	<p>Tržišno učešće se najčešće koristi kao indikator tržišne snage. Iako, u skladu sa Smjericama Evropske komisije, visoko tržišno učešće nije samo po sebi dovoljna mjera kako bi se utvrdilo postojanje značajne tržišne snage na nekom relevantnom tržištu, malo je vjerovatno da će operator koji nema značajno tržišno učešće imati značajnu tržišnu snagu. Prema tome, operator čije tržišno učešće ne premašuje 25%, vjerovatno neće imati značajnu tržišnu snagu na relevantnom tržištu i u skladu s tim, tržišno učešće operatora koje premašuje 50% je samo po sebi, osim u izuzetnim okolnostima, dovoljan dokaz postojanja značajne tržišne snage tog operatora.</p> <p>Agencija je prilikom procjenjivanja značajne tržišne snage operatora na relevantnom veleprodajnom tržištu poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže primjenila i druge kriterijume koji su dodatno potvrdili prisustvo operatora sa značajnom tržišnom snagom u periodu 2020.-2022.godine.</p>

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
8.	<p>Na osnovu svih činjenica iznesenih u razmatranju drugog kriterijuma, Agencija zaključuje da na Veleprodajnom tržištu poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže ne postoji tendencija ka efikasnoj tržišnoj konkurenciji i da su i dalje prisutne visoke i trajne prepreke za ulazak na tržište.</p>	<p>Agencija nije dokazala ovu tvrdnju jer ako eliminišemo navodne dokaze koje je ponudila u vezi sa rasprostranjenošću pristupne infastrukture ostaju podkriterijumi tržišno ušešće koji u konkretnom slučaju nije toliko relevantan jer govorimo o tržištu za koje generalno ne postoji interesovanje. Tržišno učešće Telekoma na konkretnom tržištu mora biti visoko jer Telekom mora pružati relevantnu uslugu. Takođe, podkriterijum broj stand alone korisnika ne znači mnogo u ocjeni ovog kriterijuma jer je crnogorsko tržište faktički tržište konvergentnih usluga ali Telekom aktivno nudi i standalone uslugu izmedju ostalog i da ne bi kršio zabranu „vezivanja proizvoda“.</p>	<p>Agencija je postupak provjere ispunjenosti uslova iz Testa tri kriterijuma sproveda na bazi podataka koji se odnose na analizirani period 2020.-2022.godina.</p> <p>Odgovor o relevantnosti kriterijuma tržišnog učešća je sadržan u odgovoru na prethodni komentar.</p>
9.	<p>Prema mišljenju Agencije, Veleprodajno tržište poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže je podložno prethodnoj (ex-ante) regulaciji i to iz razloga što je zadovoljen Test tri kriterijuma, za koji je potrebno da su istovremeno zadovoljena sva tri kriterijuma shodno članu 65 stav 3 Zakona o elektronskim komunikacijama. Na osnovu svega navedenog, Agencija ocjenjuje da je na Veleprodajnom</p>	<p>Smatramo da je Agencija pažljivo cijenila sve kriterijume i potkriterijume i na osnovu pouzdanih podataka donosila zaključke ustanovila bi da ni prvi ni drugi kriterijum nije zadovoljen i da predmetno tržište nije podložno ex ante regulaciji. Smatramo da dokument Analize nije dokazao postojanje operatora sa značajnom tržišnom snagom. Nije suvišno naglasiti da prema raspoloživim podacima ovo relevantno tržište nije regulisano u nijednoj zemlji EU osim u Holandiji.</p>	<p>Agencija je postupak provjere ispunjenosti uslova iz Testa tri kriterijuma sproveda na bazi podataka koji se odnose na analizirani period 2020.-2022.godina.</p> <p>Imajući u vidu činjenicu da je operator korisnik, konkretno IP Mont, u relevantnom periodu pružao, iako u manjem obimu, usluge korisnicima (pravna lica) putem usluge Izbor operatora, Agencija je smatrala nužnim obavezati Crnogorski Telekom da nastavi sa pružanjem ove usluge, jer se rukovodila činjenicom da bi deregulacijom ovog</p>

	tržištu poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže neophodno sprovesti analizu relevantnog tržišta.		relevantnog tržišta Cmogorski Telekom ili prestao sa pružanjem ove veleprodajne usluge ili bi je počeo pružati po komercijalnoj cijeni koja bi bila iznad trenutno regulisane cijene usluge originacije poziva.
--	--	--	---

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekomu	Odgovor Agencije na komentar
10.	<p>Iz prethodno navedenog proizilazi da Crnogorski Telekom kontroliše infrastrukturu koja mu omogućava da pruža uslugu poziva koji potiču (originiraju) iz fiksne mreže na gotovo cijeloj teritoriji Crne Gore, dok bi alternativni operatori mogli nuditi istu samo na ograničenom području, a što je još jedan pokazatelj da je Crnogorski Telekom operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu obrađenom ovim dokumentom.</p>	<p>Da, neki operatori na ograničenom području, ali ne smatramo da je to slučaj sa operatorom Mtel o čemu smo već komentarisali. To što ostali operatori ne pružaju usluge u nekim manjim opštinama nije trebalo biti presudno za ovaj zaključak.</p>	<p>Uzimajući u obzir geografsku rasprostranjenost mrežne infrastrukture Crnogorskog Telekomu, kao i činjenicu da je ista građena tokom dugog vremenskog perioda, odnosno u vremenu kada je Crnogorski Telekom bio javno preduzeće i u vremenu kada je uživao ekskluzivna prava, repliciranje mrežne infrastrukture Crnogorskog Telekomu isključivo za pružanje veleprodajne usluge započinjanja (originacije) poziva nije ekonomski opravdano.</p> <p>Agencija, nadalje, ne osporava činjenicu da je razvoj alternativnih mreža, kao što su kablovske i optičke mreže, umanjio "zavisnost" potencijalnog operatora korisnika pristupa od mreže Crnogorskog Telekomu, međutim iste imaju ograničenu nacionalnu pokrivenost i ograničeni kapacitet da ponude usluge originacije poziva za <i>standalone</i> fiksne telefonske usluge. Stoga je Agencija zaključila da se potencijalni tražilac usluge originacije poziva, u slučaju malog ali neznatnog povećanja veleprodajne cijene usluge originacije poziva iz mreže Crnogorskog Telekom-a, ne bi se preorijentisao na korišćenje veleprodajne usluge originacije poziva iz mreža alternativnih operatora iz razloga ograničene geografske pokrivenosti i dodatnih troškova koje bi prouzrokovala takva preorijentacija.</p>

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
11.	<p>S obzirom da Crnogorski Telekom, iz razloga što ima nadzor nad infrastrukturom koju je teško replicirati, većinu usluga pruža putem sopstvene mreže, dok alternativni operatori dijelom putem sopstvene mreže a dijelom putem iznajmljivanja veleprodajnih usluga pristupa mrežama drugih operatora, lako je zaključiti da je Crnogorski Telekom u poziciji u kojoj može koristiti prednosti ekonomije obima, dok kod alternativnih operatora to nije slučaj. Isto tako Crnogorski Telekom ima veću pretplatničku bazu koja generiše veći obim saobraćaja, čime ostvaruje prednosti ekonomije obima u odnosu na alternativne operatore.</p>	<p>Smatramo pogrešnim da se ovo odnosi samo na Telekom jer ekonomiju širine uživa primjera radi i operator Mtel.</p>	<p>Agencija uvažava primjedbu Crnogorskog Telekoma i u tom kontekstu će izmijeniti zaključak koji se odnosi na kriterijum ekonomija širine.</p> <p>Ipak, prihvatanje sudestije neće uticati na generalni zaključak, jer u skladu sa članom 68. Zakona o elektronskim komunikacijama Agencija pri procjenjivanju da li operator ima značajnu tržišnu snagu razmatra veći broj kriterijuma koji ne moraju biti kumulativno ispunjeni.</p>
12.	<p>Pakete usluga nude i Crnogorski Telekom i alternativni operatori. Alternativni operatori koji su izgradili sopstvene mreže nijesu imali za primarni cilj pružanje govorne usluge, već je ona rezultat proširenja ponude usluga zbog kojih je njihova mreža prvobitno</p>	<p>Konstatacija je u prilog našoj ranije iznesenoj tvrdnji zašto Telekom ima najveći broj standalone korisnika.</p>	<p>Agencija je saglasna sa komentarom Crnogorskog Telekoma da je riječ o standalone korisnicima koji uslugu koriste već decenijama, međutim upravo ta baza korisnika (oko 11% od ukupnog broja korisnika) je potvrda da je Crnogorski Telekom jedini operator koji suštinski pruža maloprodajne usluge govorne telefonije iz fiksne mreže koje su</p>

	izgrađena, kao što su usluga distribucije medijskih sadržaja i usluga širokopojasnog pristupa internetu.		korespondirajuće uslugama Veleprodajnog tržišta originacije poziva iz fiksne mreže.
--	--	--	---

Broj komentara	Dio teksta u nacrtu Analize	Komentar Crnogorskog Telekoma	Odgovor Agencije na komentar
13.	<p>Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da rezultati analize po ostalim kriterijumima u procjenjivanju da li operator ima značajnu tržišnu snagu na relevantnom tržištu nemaju značaj, ne bi mogli dati drugi rezultat o statusu značajne tržišne snage i ne mogu uticati na donijeti zaključak.</p>	<p>Iako podaci koji su korišćeni za ovu analizu obuhvataju period do 2022.godine za tržište kakvo je crnogorsko protok od skoro 2 godine je itekako značajan. Jasno je da postoji trend pada tržišta fiksne telefonije pa ukazujemo da je u poglavlju 2.2. tacka 56 Smjernica EU Komisije za analizu tržišta i ocjenu značajne tržišne snage iz 2018 god definisano sljedeće: ... čak i kad je riječ o operatoru koje ima veliki tržišni udio, ono se možda neće moći u značajnoj mjeri ponašati nezavisno od kupaca koji imaju dovoljno pregovaračke moći. Osim toga, činjenica da operator koje inače ima snažan položaj na tržištu postupno gubi tržišni udio može biti dobar pokazatelj sve jače tržišne konkurencije, no time se ne isključuje utvrđivanje značajne tržišne snage. Znatne promjene u tržišnom udjelu u određenom razdoblju mogu biti pokazatelj nepostojanja tržišne snage na relevantnom tržištu. Mogućnost da novi operator brzo poveća svoj tržišni udio može isto tako biti odraz činjenice da na predmetnom relevantnom tržištu jača tržišna konkurencija i da se prepreke ulasku mogu prevladati u razumnom roku. Telekom cijeni da gore opisana situacija odgovara situaciji na našem tržištu usluga fiksne mreže te da je ta preporuka trebala biti uzeta u obzir i u ovom dokumentu. Ako bi se uzela u obzir</p>	<p>Agencija je saglasna sa komentarom Crnogorskog Telekoma da postoji trend pada obima fiksne govorne usluge, Agencija će okolnosti da je Crnogorski Telekom obavijestio Agenciju dopisom broj 07-596 od 12.01.2024. godine da više ne koristi broj 1001 za uslugu izbora operatora od strane ranijeg korisnika IP Mont niti bilo kojeg drugog operatora korisnika, kao i da najvjerojatnije neće biti interesa drugih operatora za korišćenjem usluge izbora operatora, imati u vidu prilikom donošenja zaključaka i utvrđivanja statusa u narednom krugu analize ovog relevantnog tržišta.</p> <p>Crnogorski Telekom se u svom komentaru poziva na Smjernice Evropske komisije za analizu tržišta i ocjenu značajne tržišne snage iz 2018 godine. S obzirom da se važeći Zakon o elektronskim komunikacijama bazira na starom evropskom regulatornom okviru, Agencija nema formalno pravnu mogućnost primjene novog regulatornog okvira tj. Direktive EU 2018/1972 iz 2018. godine, pa samim tim ni Preporuke Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2020. godine i Smjernica Evropske komisije za analizu tržišta i ocjenu značajne tržišne snage iz 2018 godine.</p>

		možemo zaključiti da se ovom analizom tržišta uvodi pretjerana regulacija. Poznato nam je da Agencija još ne primjenjuje ove Smjernice ali nije ni logično da primjenjuje Smjernice usvojene prije 22 godine.	
14.	PREPREKE KONKURENCIJE	RAZVOJU	<p>Kompletno poglavlje 6. razumijemo kao opis potencijalnih prepreka definisanih uglavnom EU regulativom ne i utvrđivanje stvarnih prepreka na crnogorskom tržištu jer su sve opisane prepreke samo pretpostavljene, no ne smatramo da su ispunjeni uslovi da se Telekomu utvrdi status operatora sa značajnom tržišnom snagom kako smo i komentarisali u prethodnim komentarima.</p> <p>Agencija je sagledala sve potencijalne prepreke razvoju tržišne konkurencije, koje bi, u odsustvu <i>ex_ante</i> regulacije, mogle negativno uticati na interese krajnjih korisnika. Time je omogućeno određivanje regulatornih obaveza koje će, saglasno članu 69 stav 3, najefikasnije ukloniti uočene prepreke i zaštititi interese krajnjih korisnika.</p> <p>Agencija smatra preprekom razvoju tržišne konkurencije svako ponašanje operatora sa značajnom tržišnom snagom koje je usmjereno na isključivanje postojećih konkurenata sa tržišta, spriječavanje ulaska na tržište novim konkurentima ili svako postupanje suprotno interesima krajnjih korisnika.</p> <p>S obzirom da regulatorne obaveze treba da imaju preventivno dejstvo, prilikom njihovog određivanja Agencija vodi računa da iste budu srazmerne i adekvatne utvrđenoj preprieci tj. odstupanju od efikasne konkurencije.</p>